

Спеціалізованій вченій раді Д 41.086.03
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ВІДГУК

**офіційного опонента Резніченка Семена Васильовича
на дисертацію Головачова Ярослава Вячеславовича
«Суброгація у страхових відносинах»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

На підставі ознайомлення з рукописом дисертації, авторефератом та оприлюдненими науковими роботами можна зробити такий висновок.

Законодавство України визначає, що негативні майнові наслідки цивільного правопорушення, хто б не сплатив їх потерпілому, зрештою все ж повинні обтяжити заподіювача збитків. Тому закон, зобов'язуючи страховика відшкодувати страхувальникові (вигодонабувачу) такі збитки, в той же час передбачає перехід до страховика відповідного права страхувальника (вигодонабувача) по відношенню до заподіювача, тобто суброгацію.

Такий перехід права вимоги від страхувальника до страховика у спеціальній літературі називають суброгацією. Раніше страхове законодавство використовувало в цих цілях поняття «регрес».

Шкода застрахованому інтересу може бути заподіяна в результаті збігу обставин, коли немає можливості притягнути заподіювача до відповідальності. У інших випадках, за шкоду, заподіяну застрахованому інтересу несуть відповідальність певні особи, які зобов'язані відшкодувати завдану шкоду незалежно від того, застраховано відповідне майно або ні, а той кому шкода причинена, має право вимагати від них цього відшкодування. Якщо майно застраховане, то завдану шкоду відшкодовує страховик і виходить, що він відшкодував шкоду замість того, хто

зобов'язаний був це зробити. Справедливість вимагає, щоб відповідальна за збитки особа відшкодувала тепер уже страховикові понесені ним витрати на виплату. Тому страховик, який виплатив відшкодування, отримує право замість страхувальника зажадати від особи, яка несе відповідальність за збитки, відшкодувати свої витрати на виплату страхового відшкодування. Такий перехід права вимоги у доктрині страхового права називають суброгацією.

Законодавець прямо не визначив юридичну природу зворотних вимог страховика у випадку застосування ст. 993 ЦК України. В ній мова йдеться про те, що до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки.

Усе вище викладене вказує на **актуальність вибраної автором теми наукового дослідження.**

Об'єкт та предмет дослідження визначені у відповідності до вимог, які ставляться МОН України до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, та дозволяють досягти мети дослідження - сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення актів цивільного законодавства у сфері застосування суброгації. Поставлені дисертантом завдання надають можливість всебічно розкрити проблематику наукового дослідження.

Ґрунтовною є методологічна основа дослідження. Головачов Я.В. уміло використовує широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема, за допомогою формально-логічного методу автор дослідив законодавство про суброгацію у страхових правовідносинах та практику його застосування. Були застосовані також історичний, порівняльний метод тощо.

Усе це дозволило дисертанту виважено підійти до розробки основних теоретичних понять та категорій в роботі, обґрунтувати й сформулювати висновки та положення, що виносяться на захист.

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, рекомендацій не викликає сумнівів. Дисертаційне дослідження присвячене одній із ключових проблем у правовій доктрині – дослідженню підстав та передумов переходу прав кредитора шляхом суброгації визначити порядок реалізації суброгаційної вимоги та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення актів цивільного законодавства у сфері застосування суброгації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, що засвідчує опрацювання дисертантом у повній мірі відповідного емпіричного матеріалу. Список використаних джерел підтверджує достовірність та обґрунтованість зроблених висновків.

Дисертація Головачова Я.В. за своїм оформленням відповідає вимогам МОН України. Структура дисертації логічно витікає з поставлених завдань, об'єкту та предмету дослідження і складається з вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Усі розділи та підрозділи за своїм змістом і висновками, перспективами подальшого дослідження і використання для розвитку доктрини приватного права у цій сфері слід назвати вагомими і вдало викладеними, що дозволило простежити процес втілення ідей і думок автора в тексті наукової роботи, виділити найбільш обґрунтовані позиції, а також питання, які потребують подальшого доктринального дослідження. Позитивним є те, що дисертант обрав структуру роботи і побудував план дослідження з урахуванням усталених наукових позицій в цивілістиці. Це підтверджує наукову зрілість дисертанта та його високий фаховий рівень.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна дисертаційного дослідження конкретизується у таких науково-теоретичних положеннях, висновках та пропозиціях як виокремлення видів суброгації залежно від її правової природи; розмежування та дослідження підстав переходу прав кредитора-страховика шляхом суброгації (виконання власного зобов'язання первісному кредиторіві) та підстави реалізації суброгаційної вимоги; проаналізовано застосування норм про перехід прав кредитора (ст. ст. 513-519 ЦК України) до суброгації та обґрунтовано, що ст.ст. 514, 516, 517, 518 ЦК України мають обов'язково застосовуватися при переході прав шляхом суброгації, а інші статті не можуть застосовуватися, оскільки не відповідають суті суброгації тощо.

У першому розділі «Історія розвитку вчення про суброгацію» автор аналізує суброгацію у давньоримському приватному праві, досліджує розвиток доктрини про суброгацію у країнах загального та романо-германського права.

У другому розділі «Загальна характеристика переходу прав кредитора шляхом суброгації у страхових правовідносинах» дисертант обґрунтовує поняття суброгації у цивільному праві України, досліджує співвідношення суброгації із суміжними категоріями та співвідношення понять «суброгація» і «регрес» у страхових правовідносинах.

У третьому розділі «Особливості застосування механізму суброгації у страхових правовідносинах» він визначає функції суброгації у страхових правовідносинах, досліджує сферу застосування суброгації у страхових правовідносинах, підстави та передумови переходу прав кредитора шляхом суброгації, підстави реалізації суброгаційної вимоги та порядок реалізації суброгаційної вимоги.

Науковою оригінальністю відзначаються висновки дисертанта, в яких запропоновано, що суброгація у страхових правовідносинах виконує наступні функції: забезпечувальну, відновлювальну, виховну, функцію «стримування страхувальника» від безпідставного збагачення шляхом отримання відшкодування і від страховика, і від відповідальної особи.

Достовірність зроблених висновків за дисертацією підтверджується значною джерельною базою дисертаційного дослідження, аналізом судової практики розгляду конкретних справ судами України, що свідчить як про високий теоретичний рівень знань дисертанта, так й про його розуміння конкретних проблем правозастосування та спроможність сформулювати пропозиції на рівні правової доктрини.

Отже, висновки й положення, винесені дисертантом на захист, мають необхідний рівень наукової новизни для дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук і дійсно свідчать про те, що були сформовані концептуальні засади застосування суброгації у цивільному законодавстві та правозастосовній практиці.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що висновки і пропозиції, зроблені у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані у науково-дослідній роботі – при проведенні подальших наукових досліджень в частині застосування суброгації у страхових правовідносинах; у правотворчості – у процесі удосконалення цивільного права України, у правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ, у навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій, у ході викладання навчальних дисциплін «Цивільне право України», спеціальних курсів «Договірне право», «Зобов'язання відшкодування шкоди».

Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Головачова Ярослава Вячеславовича «Суброгація у страхових відносинах»,

слід зазначити, що деякі його положення, як і будь-якої іншої творчої роботи, є спірними і надають підґрунтя для подальшої наукової дискусії або потребують додаткової аргументації під час публічного захисту дисертації.

1) На с. 6 дисертації, визначаючи методи дисертаційного дослідження, автор стверджує, що "загальнонауковий діалектичний метод із системнофункціональним підходом до аналізу досліджуваних явищ дозволив розглянути суброгацію страхових вимог як елемент правової системи, що знаходиться у процесі постійного розвитку, і визначити її місце в системі цивільно-правових категорій".

Вважається, що таке твердження є некоректним з наукової точки зору, оскільки:

а) для розгляду суброгації "як елементу правової системи" необхідно дослідити, як мінімум, поняття правової системи та її структуру, чого в дисертації немає та і не може бути, оскільки вивчення цих питань є цариною теорії держави та права (і, відповідно – спеціальності 12.00.01), а не цивільного права (і відповідно – спеціальності 12.00.03);

б) для визначення місця суброгації "в системі цивільно-правових категорій" необхідно дослідити зазначену систему, що, враховуючи кількість і різноманітність цивільно-правових категорій, а також складність цього питання, це може бути предметом самостійного дисертаційного дослідження, і не тільки кандидатського, а докторського рівня.

2) На с.с. 135-136 дисертації автор спочатку стверджує, що "школа може бути майновою і моральною (немайновою). Потім зазначає: "У нашому випадку йде мова лише про матеріальну шкоду, адже суброгація застосовується у майновому страхуванні, а не при страхуванні життя та здоров'я фізичних осіб".

У зв'язку з цим виникають запитання: 1) чи є "майнова" і "матеріальна" шкода різними видами шкоди або ж автор використовує зазначені терміни

для позначення одного і того ж виду шкоди; 2) чим було зумовлено використання ним двох термінів?

3) На с. 138 дисертації автор стверджує, що "вина може бути визначена як психічне ставлення правопорушника у формі наміру чи необережності до своїх протиправних дій та їхніх наслідків", що є свідченням належності автора до прибічників психологічної концепції вини у цивільному праві. Проте норма абз. 2 ч. 1 ст. 614 ЦК України встановлює, що "особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання". У зв'язку з чим позиція автора щодо поняття вини у цивільному праві потребує обґрунтування.

І, останнє, автор дещо вільно оперує поняттям суброгації та її місцем у цивільному праві. На с.с. 4, 10, 20, 38, 40 та 44 дисертації він визначає суброгацію як інститут цивільного права, на с. 43 він її називає субінститутом, а на с. 86 і суброгацію і регрес визначає елементами. Бажано, щоб на захисті дисертант пояснив і обґрунтував свою позицію.

Викладені вище міркування викликані науковим інтересом до дисертаційного дослідження, новизною та актуальністю питань, що підняті автором, а зазначені зауваження у своїй більшості мають дискусійний характер і тому суттєво не можуть вплинути на позитивну оцінку дисертації в цілому.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження Головачова Ярослава Вячеславовича «Суброгація у страхових відносинах», текстом автореферату, опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження повністю викладено в опублікованих наукових працях, зміст автореферату, основних положень, викладених в ньому, ідентичний змісту дисертації; положення та результати дисертаційного дослідження пройшли

свою апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Підсумовуючи аналіз дисертації Головачова Ярослава Вячеславовича, можна дійти такого загального висновку: вона є послідовним, системним, обґрунтованим та завершеним дослідженням за спеціальністю 12.00.03, відповідає основним вимогам, що висуваються до такого виду робіт (п. 11, 13 Постанови КМУ «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів від 24 липня 2013 р. № 567»), а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

**Кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ**

05.05.2017р.

С.В. Резніченко

Сергій Абуза

Сергій Абуза